

tekrarlanmıştır. Bununla birlikte Tifâşî'nin eseri yirmi beş bölümden oluşurken Beylek'in kendi kitabını, onunkilere beş yeni bölüm daha ilâve ederek otuz bölüm halinde telif ettiği görülmektedir.

Beylek'in eserinde bulunan bir nottan, onun 1242-1243 yıllarında Trablus'tan Suriye'ye ve oradan da İskenderiye'ye deniz yolculuğu yaptığı öğrenilmektedir. Beylek bu seyahat sırasında çok bulutlu, yıldızsız bir gecede kaptanın bir mîknâtis iğnesini kamıştan geçirmek suretiyle haç şeklinde bir alet yapıp bunu kap içerisindeki suda yüzdürdüğünü, aletin çevresinde bir mîknâtis çubuk dolaştırıldığı zaman iğnenin bunu izlediğini, fakat çubuk çekildiği zaman kuzey-güney doğrultusunda hareketsiz kaldığını görmüş ve bunu eserinde anlatmıştır. Böylece Beylek İslâm ilim âleminde manyetik iğnenin gemi pusulası olarak kullanılışından bahseden ilk yazar olmuş, bu konuda verdiği bilgiler çeşitli Batı dillerine tercüme edilmiştir (bk. DSB, I, 533).

Öte yandan, eğer İbnü's-Sââtî el-Horasânî'nin (ö. 627/1230) *Risâle fi 'ame-lis-sâ'ât ve'sti'mâlihâ* adlı saatler ve nasıl kullanıldıkları hakkında bilgiler ihtiva eden ve halen Köprülü Kütüphanesi'nde (nr. 949) bulunan risâlesini 1260'ta istinsah eden Beylek adlı matematikçi ile (bk. Şeşen v.dğr., I, 483) yine İstanbul'da bulunan 668 (1269-70) tarihli bir matematik kitabındaki (bk. DSB, I, 532) eserin kendisine ait olduğunu ifade eden notun sahibi aynı adlı matematikçi Beylek el-Kıpcâkî ise, onun matematik ve tabii ilimlerin en az üç farklı alanında çalışmış olduğu anlaşılar. Ancak *Kitâbü Kenzi't-tüccâr*'da baba adı Muhammed gibi okunduğu halde saatlerle ilgili yazmada Abdullah olarak geçmektedir. Bu iki ilim adamının hayatı ve çalışmaları ile ilgili tarihler bunların aynı kişi olmaları ihtimalini akla getirmekte ise de baba adları şüphe uyandırmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Carra de Vaux, *Les penseurs de l'Islam*, Paris 1921-26, II, 371-372; Brockelmann, *GAL*, I, 652; *Suppl.*, I, 904; Sarton, *Introduction*, II, 780, 1072; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihristü Mahtûâtı Mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1986, I, 482-483; M. Plessner, "Baylak al-Qibjâqî", *DSB*, I, 532-533; Mongia Mensia, "Un Traité inédit de Minéralogie au 13ème siècle", *IBLA*, XL/140 (1977), s. 281-295; H. Suter — J. Wernet, "Ibn al-Sâ'âtî", *EI²* (İng.), III, 921; E. Wiedemann, "Maghnâtiş", *EI²* (İng.), V, 1169.

BEYLEKÂNÎ

(bk. MÜCİRÜDDİN-i BEYLEKÂNÎ).

BEYLERBEYİ

Osmanlı taşra teşkilâtında en büyük idarî birim olan eyaletin askerî ve idarî âmiri.

Türk-İslâm devletlerinde değişik isimler altında zikredilen bu yetkili Osmanlı kaynaklarında beylerbeyi, mîr-i mîrân, emîrü'l-ümerâ ve valî adlarıyla geçmektedir.

Osmanlılar'daki beylerbeyiliğin menşinin Bizans veya Türk-İslâm devletleri olduğu konusunda Türk ve Batılı tarihçiler arasında farklı görüşler ileri sürülmüş, ancak Fuad Köprülü ve daha sonra İ. H. Uzunçarşılı'nın, müessesenin Anadolu Selçukluları, İlhanlılar, Altın Orda ve Memlükler'de aynı veya farklı isimlerle mevcudiyetini kaynaklara dayanarak ortaya koymaları konuya açıklık getirmiştir. Anadolu Selçukluları'nda ordunun sevk ve idaresinden beylerbeyi (melikü'l-ümerâ) sorumlu idi. Bütün orduların başkumandanı durumunda olan beylerbeyilerden, herhangi bir ihtilâle veya saltanat değişikliğine sebep olabilir endişesiyle bazan hükümdarlar bile çekinirlerdi. Bunların Osmanlılar'daki beylerbeyilerden çok daha yetkili ve nüfuzlu oldukları anlaşılmaktadır. İlhanlılar'da da aynı şekilde ordunun kumandanı ve askerî işlerin sorumlusu beylerbeyi idi. İlhanlı ülkesinin askerî idaresinden sorumlu dört "emîr-i ulus"un birincisine beylerbeyi denilir ve merkezde oturdu. Teşrifatta vezirden de önce yer alırdı. Yarlıklarda hükümdardan sonra bunların adları yazılır, daha sonra vezirin ismi gelirdi. İlhanlılar'da beylerbeyinin yetkilerinin genişliğine karşılık sorumlulukları da ağırdı. Küçük bir hatadan dolayı idam edilebilirlerdi. Altın Orda Devleti'nde aynı müessesenin bulunduğu ve kaynaklarda isminin "emîr-i ulus", "emîrü'l-ümerâ" ve "beylerbeyi" şeklinde geçtiği görülmektedir. Memlükler ve Safevîler'de de beylerbeyi unvan ve makamının mevcut olduğu, ancak yetki ve sorumluluk açısından farklılıklar gösterdiği söylenebilir. Böylece Osmanlılar'daki müessesenin temelinin Bizans'ta değil Türk-İslâm devletlerinde ve özellikle tabii vârisi olduğu Anadolu Selçukluları'nda aramak tarihî seyre daha uygun görünmektedir. Ancak esastaki benzerli-

ğe karşılık görev ve yetkileri açısından Osmanlılar'da hayli farklı bir uygulama bulunduğu şüphesizdir.

Beylerbeyi Osmanlılar'da önceleri "geniş askerî yetkilere sahip kumandan" anlamında kullanılırken yeni fetihlerden hemen sonra kurulan eyaletlerin askerî ve idarî âmirine beylerbeyi denildi. Ayrıca XV. yüzyılda beylerbeyilik ve Rumeli beylerbeyiliği rütbe ve pâyeye olarak kullanılmıştır. *Fâtih Kânunnâmesi*'nde bu anlamda, "Mal defterdarından nişancı olsa beylerbeyilik hükmü ile olur" denilmektedir (s. 34). I. Murad Lala Şahin Paşa'yı Rumeli'de fetihler yapması için Rumeli beylerbeyi olarak görevlendirmiştir. Böylece Rumeli beylerbeyiliği idarî bir birim olarak ortaya çıkmıştır. Bir süre sonra 1393'te Yıldırım Bayezid merkezi Ankara olmak üzere Anadolu'daki toprakların idaresini Anadolu beylerbeyi olarak Timurtaş Paşa'ya havale etti. Daha sonra yeni fetihler ve ilhak edilen topraklarla Osmanlı ülkesinin genişlemesiyle beylerbeyiliklerin (eyalet) sayısı da hızla arttı.

Beylerbeyilere aynı zamanda valî de denilmekle birlikte bu sonuncu unvan daha çok XVII. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmış, XIX. yüzyılda idarî teşkilâtta peş peşe yapılan değişiklikler sonunda valî kelimesi resmen kabul edilmiştir. Ancak Rumeli beylerbeyiliği pâyeye olarak imparatorluğun sonuna kadar yaşamış, Rumeli beylerbeyiliği pâyeleri salnâmelerde de yer almıştır (*Salnâme*, 1329, s. 35-36).

Bizde doğrudan doğruya beylerbeyilerin biyografilerine tahsis edilmiş eserler yoktur. Ancak Mehmed Süreyyâ'nın *Sicill-i Osmânî*'sinde beylerbeyilerle ilgili kısa ve resmî görev değişikliklerini veren bilgiler bulunmaktadır. Mehmed Süreyyâ bu kişilerin yetişme ve tahsil dönemlerinden bahsetmeden kısaca "Endurun'dan bi't-tefeyyüz" ibaresiyle durumu ifade etmektedir. Ayrıca sadrazamlığa yükselmiş beylerbeyilerin biyografilerini *Hadikatü'l-vüzerâ* ve zeyillerinde bulmak mümkündür. Her eyalette beylerbeyilik yapanların kısa biyografileri genellikle eyalet salnâmelerinde verilmiştir (meselâ Yemen eyaletinde beylerbeyilik yapanlar için bk. *Yemen Vilâyet Salnâmesi*, San'a 1307, s. 27-51).

Beylerbeyilerin Tayin ve Azli. Osmanlılar'da XV. yüzyıldan itibaren seyfiye, ilmiye, kalemiye adıyla meslekler belirli hale gelmiş, beylerbeyiler seyfiye züm-

resi içerisinde yer almıştır. Başlangıçta seyfiye mesleğinde genellikle Türkler hizmet verirken Fâtih'in idarî kademe-lerde yaptığı köklü değişikliklerden sonra devşirmeler ön plana çıkmış, çoğunlukla onlara has bir makam haline gelmiştir. Böylece acemi oğlanlar mektebi ve ardından Enderun'dan yetişenler saraydan taşraya çıktıklarında çeşitli hizmetlerde bulunuyor ve taşra teşkilâtında en yüksek görev olan beylerbeyiliğe kadar yükseliyorlardı. Sarayda kapı ağalığından ve yeniçeri ağalığından taşraya beylerbeyi olarak çıkılıyordu. Teşkilâtın diğer kademelerinden de beylerbeyiliğe geçmek mümkündü. *Fâtih Kânunnâmesi*'nde, "Beylerbeyilik dört kimsenin yoludur. Mal defterdarlarının ve beylik ile nişancı olanların ve beş yüz akçe kâdılarının ve dört yüz bin akçeye varmış sancak beylerinin yoludur" denilmektedir (s. 34). Yine aynı kanunnâmede (s. 47) padişah kızlarının oğullarına beylerbeyilik verilmeyp sancak beyliği verilmesi emredilmektedir. Beylerbeyilikten vezirlik ve sadrazamlığa geçilebiliyordu. Vezâret ve sadâret mevkiinde bulunan yöneticilerin birkaç istisna dışında hepsinin çeşitli yerlerde beylerbeyilik yaptığı görülmektedir. Böylece Osmanlı eyaletlerini taniyan, halkın temayüllerini, örf ve âdetlerini, din ve mezheplerini, hassas oldukları konuları bir dereceye kadar bilen beylerbeyilerin daha sonra devletin en önemli karar organı olan Dîvân-ı Hümâyûn'da vezir ve vezîriâzam olarak hizmet etmesi, devlet için doğru ve isabetli kararlar alınmasında en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Beylerbeyiler için belirli bir eyalet veya görev mahalli olmadığı gibi Rumeli, Anadolu ve diyar-ı Arab ayrımı da bulunmamaktaydı. Meselâ Sokulluzâde Hasan Paşa (ö. 1602) Diyarbekir, Şam (dört defa), Anadolu, Rumeli beylerbeyiliklerinde bulunduktan sonra Dîvân-ı Hümâyûn'da vezir ve daha sonra Belgrad muhafızı olmuş, ardından tekrar beylerbeyiliğe getirilmiş ve Anadolu'da eşkiyayı bertaraf etmekle görevlendirilmiştir (*Sicill-i Osmânî*, II, 127). Böylece beylerbeyilerin genellikle hareketli bir meslek hayatı olduğunu söylemek mümkündür.

Beylerbeyiliğe tayin edilenlere berat (menşur) verildi. Beylerbeyi ve sancak beyi beratları Dîvân-ı Hümâyûn tahvil kaleminde hazırlanır, bunun için berat harcı alınırdı. Vezâret rütbesiyle tayin edilenlere genellikle menşur veriliirdi (iki menşur örneği için bk. BA, Cevdet-Dahili-

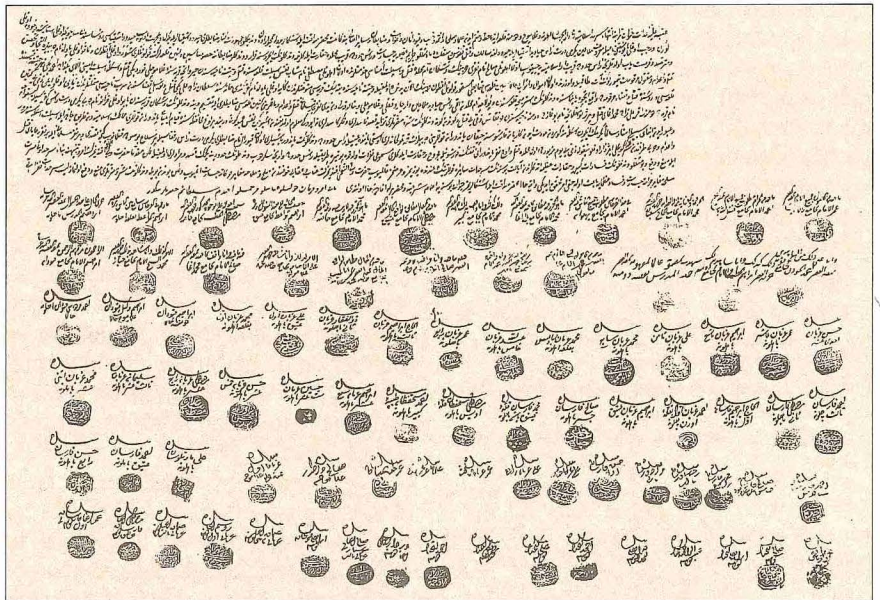
ye, nr. 12.778, 13.590). Beylerbeyiler tek tek tayin edildiği gibi toplu halde de (sil-sile halinde) tayin edilebilirlerdi. Osmanlı tarihlerinde toplu tayinlere sık sık rastlanmaktadır (bk. Şânîzâde, III, 149-150; IV, 169-171). Kendisine eyalet verilen beylerbeyi Dîvân-ı Hümâyûn'da hil'at giyer, arza girerek el öperdi.

Beylerbeyilerin görev süreleri diğer memuriyetlerde olduğu gibi önceleri oldukça uzundu. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşitli sebeplerle süre kısalmıştır. XVI-XVII. yüzyıllara ait sancak tevcih defterlerinden ve ayrıca *Sicill-i Osmânî*'de verilen biyografilerden beylerbeyilerin görev süreleri hakkında fikir edinmek mümkün olmaktadır. Sürenin genel olarak bir yıl civarında olduğu söylenebilir. Sancak tevcih defterlerinden hareketle beylerbeyilerin görev ve mâzûliyet süreleri, hangi kesimden beylerbeyiliğe geçtikleri hakkında istatistikî bilgiler elde edilebilir (bk. Kunt, *Sancaktan Eyalet*, s. 79-83).

Kaynaklarda beylerbeyiler konusunda yapılan en sert tenkitlerin başında sürenin kısıllığı gelmektedir. Kuruluş yıllarındaki uzun sürelere karşılık özellikle XVII. yüzyıldan itibaren beylerbeyilerin sık sık değiştirilmesi hem bu kişileri hem de halkı tedirgin etmiştir. XVII-XVIII. yüzyıllarda beylerbeyiler bir yılda iki üç kere bir eyaletten diğerine tayin edilir ol-

muşlardı. Sık sık azledilen beylerbeyiler büyük bir yekün tutan yol masraflarını halktan almak isterlerdi. III. Selim bunları önlemek için bir hatt-ı hümâyûn çıkarmıştır (Özkaya, s. 339). Beylerbeyilerin o günün zor şartlarında aileleri ve kapı halkı ile birlikte başka bir yere taşınmalarının zorluğu kolayca tahmin edilebilir. Bu hususları bir esasa bağlamak için pek çok ferman çıkarılmış, ancak istenilen sonuç alınamamıştır. Bu konuda XVIII. yüzyıl başlarında çıkarılan bir ferman münasebetiyle tarihçi Râşid şunları yazmaktadır: Seferlerin uzaması ve peş peşe olması beylerbeyi sayısını lüzumsuz yere arttırmış, bunlara Rumeli ve Anadolu'da bulunan sancaklar bile kâfi gelmez olmuştur. Beylerbeyiler nöbetlese tayin edilir, mâzul olanlar ise zaruret içerisinde kıvranır olmuşlardı. İstanbul'a gelen mâzul beylerbeyiler, ileri gelen devlet ricâlinin konaklarını dolaşarak yardım ister duruma düşmüşlerdi. Bunlardan kabiliyetli ve lâik olanlara eyalet verilmeli, diğerlerine de bazı sancaklar verilerek veya bir miktar emekli ulûfesi bağlanarak kontrol altına alınmalıdır. Bundan sonra da beylerbeyilerin artık izinsiz İstanbul'a gelmeleri önlenmelidir (*Tarih*, V, 277-278). Mâzul olan beylerbeyilerin ikinci bir göreve kadar geçirdikleri zamana mülâzemet denilirdi. XVII. yüzyıl ortalarında sunulan bir

Sınırlardaki Venedik saldırılarıyla ilgili olarak ulerâ, zâbitân ve halkın Bosna beylerbeyi divanına sundukları seksen altı imzalı mahzar (TSMA, E nr. 1891/120)

telhiste Osmanlı padişahlarının ülkeyi beylerbeyiler ve sancak beyleriyle idare ettikleri, bu kişilerin azledilmemeleri ve beylerbeyilerin süresiz olarak tayin edilmeleri, zaruri bir sebep olmadıkça görevden alınmamaları teklif edildikten sonra böyle yapılmadığı takdirde reâyâya zulmedilmiş olunacağı, uzun süre aynı görevde bulunan beylerbeyilerin ise reâyâyı kendi evlâtları gibi koruyacakları belirtilmişti (Murphy, *TTK Belleten*, XLIII/171, s. 560-561).

XVI. yüzyılın ikinci yarısında III. Murad zamanında (1574-1595) beylerbeyiliklerin sayısının süratle artması ve asrın sonunda otuza yükselmesi, bilhassa tarihçi Âlî ve Selânikî'nin sert tenkitlerine sebep olmuştur (*Nushatü's-selâtn*, II, 161-162; *Târih*, I, 414). Yine aynı dönemde vezirlerin sayısı da on beşe yükselmiş, yedisi "kubbe veziri" veya "dâhil veziri" adıyla Dîvân-ı Hümâyun'da, altısı ise "hâric veziri" adıyla Yemen-Aden, Tebriz, Budin, Bağdat, Rumeli ve Mısır eyaletlerinde beylerbeyi olarak görev yapmışlardır. Bu uygulama vezirlerin değerini biraz azaltırken vezâret pâyesindeki beylerbeyilerin itibarını yükseltmiş ve yetkilerinin artmasına vesile olmuştur. 1008'de (1600) vezir sayısının yirmi üçe çıkarak eyalet vezirlerinin sayısının daha da artması tenkitlere yol açmıştır (Selânikî, I, 394; II, 852-853). Daha sonra XVII-XVIII. yüzyıllarda pek çok eyaletin beylerbeyisi vezâret pâyesiyle tayin edilmiştir. 1640 tarihinden itibaren beylerbeyilere ait eyaletler vezirlere verilmeye başlanmış, iki tuğlu beylerbeyilere ancak sancaklar verilir olmuştur. 1795'te vezirlere verilecek eyalet kalmadığını, bazan iki sancağın birleştirilerek eyalet şeklinde vezirlere verildiğini gören III. Selim, vezirlerin sayılarının azaltılıp her yıl yerine 3-5 yıl süreyle tayin yapılmasını emretmiş ve vilâyetten vilâyete vali nakli usullerini bir nizamla koymuşsa da kendisinden sonra yine eski şekle dönmüştür.

Görevleri, Yetki ve Sorumlulukları. Beylerbeyilerin görevlerini barış ve savaş (sefer) dönemi olmak üzere başlıca iki devrede incelemek gerekir. Tevkî Abdurrahman Paşa'ya ait kanunnâmede ana hatlarıyla görevleri reâyânın korunması, askerinin nizamının sağlanması, zulmün bertaraf edilmesi, eyaletin idaresi, seferlere iştirak şeklinde sayılmakta, eyaletteki sancak beylerinin, kadıların ve diğer idarecilerin ona tâbi olması, eğer vezâreti varsa çevresindeki beylerbeyilerin de ona itaat etmesi gerektiği belirtil-

mektedir (*MTM*, III, 527-528). Bu hususlara beylerbeyi beratlarında da temas edilmiştir (Feridun Bey, I, 269). Genel tanımlama böyle olmakla birlikte çeşitli sebeplerle bazı beylerbeyilerin geniş yetkilere sahip olduğu bilinmektedir. Vezir rütbesiyle tayin edilenlerin, bölgenin fetihinde ve eyaletin teşkilinde büyük hizmeti olup fetihden sonra beylerbeyiliğe getirilenlerin, tanınmış ve nüfuzlu ailelere mensup beylerbeyilerin, stratejik yerlerde görev yapanların daha yetkili olduğu görülmektedir.

Beylerbeyilerin en önemli görevlerinden biri **timar***'ların verilmesi (tevcih) idi. Kendi eyaletinde "vekîl-i saltanat" olarak bütün timar sahiplerinin ve askerinin âmiri olması sebebiyle timar tevcihleri, bu konudaki çeşitli ihtilâfların halli, beylerbeyini ve divanını en çok meşgul eden hususlardı. Başlangıçta bütün timarlar beylerbeyiler tarafından tevcih edilip merkezden onaylanmaktaydı. Nitekim *Fâtih Kânunnâmesi*'nde, "Ve etrafta beylerbeyiler timar ve zeâmeti tevcih edip arz etsinler, arzları makbul olsun" denilmektedir. Fakat 1530'dan itibaren sadece küçük timarları (tezkiresiz timar) tevcih eder olmuşlardır. XVII. yüzyıl başlarında Ayn Ali timar sisteminin esaslarını verirken 6000 akçeyi birim olarak belirtmekte, 6000 ve daha çok timara hak kazanan bir sipahinin beylerbeyiden aldığı tezkireyi Defterhâne'ye gönderip padişah beratı alacağını, bunun altındaki timarları ise (tezkiresiz timarlar) beylerbeyilerin kendi beratları ile vereceğini, bu uygulamanın "kânûn-ı kadîm" olduğunu belirtmektedir (*Kavânin-i Âl-i Osmân*, s. 66).

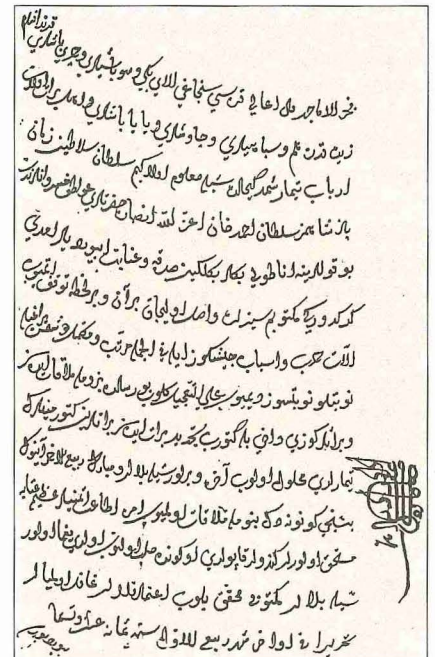
Timar uygulamasında çıkan ihtilâflarla ilgili olarak beylerbeyilere hitaben fermanlar çıkarılır ve bunlara tamamen riayet edilmesi istenirdi. İlgililerin elinde kolayca başvuracak bir el kitabı olması için bu fermanları toplayan mecmualar meydana getirilmiştir. Kanûnî devrinde Rumeli beylerbeyilerine hitaben çıkan timar fermanlarını ihtiva eden bir mecmua Bibliothèque Nationale'de bulunmaktadır (Fond Turc., nr. 41).

Bir timarın başka bir timarla birleştirilmesi, timarın bir köyden diğerine kaydırılması, tezkireli timarın tezkiresiz, tezkiresiz timarın tezkireli yapılması gibi hususlar hep fermanla olurdu. Eyaletteki timar defterdarı ile beylerbeyi arasında ihtilâf çıkarsa fermana göre hareket edilmesi gerekirdi (Barkan, *Kanunlar*, s. 367; Ayn Ali, s. 103-104).

Sancak ve vilâyetlerde mufassal ve icmal defterlerinin düzenlenmesinde beylerbeyilerin önemli rolü vardı. Bilhassa timarların taksim ve dağıtılmasında padişah beratı ile beylerbeyi tezkiresi (yaf-ta) esas alınırdı. Osmanlı ülkesindeki timarların en son şekli, kimlerin elinde ne kadar timar bulunduğu, hangi tarihte el değiştireceği gibi hususlar en sağlıklı olarak merkezdeki tahrir defterlerinden ziyade beylerbeyilerin elinde bulunan defterlerde görüldü (İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, s. XX-XXI).

Eyalette güvenliğin sağlanması beylerbeyilerin en önemli görevlerindendi. Bu konuda çok sert tedbirler almak, görevliler tayin etmek yetkisi vardı. Eyalet halkından zulme veya haksızlığa uğrayan kimseler bizzat beylerbeyine veya eyalet divanına topluca **mahzar*** veya tek tek arzuhaller sunarlardı. Taraflar beylerbeyi buyruldu ile eyalet divanında muhakeme edilebilirlerdi. Beylerbeyi ile eyalet kadısı, müftüsü ve âlimleri arasında oldukça hassas bir denge vardı. Bunlardan her birinin doğrudan saltanat makamına (rikâb-ı hümâyun) veya Dîvân-ı Hümâyun'a arzda bulunma yetkilerinin olması, beylerbeyinin ölçülü ve

Saltanat iddiasında bulunan Şehzade Ahmed tarafından 918'de (1512) Anadolu beylerbeyiliğine tayin edilmiş olan Mehmed b. Dâvûd'un bir buyruldu (TSMa, nr. E 5448)

âdil davranmasında çok etkili olmuştur. Eyalet kadılarının beylerbeyiler aleyhine gönderdikleri pek çok ilgi çekici arz ve arıza örneği bulunmaktadır. Bazan bölgedeki kadıların ortak şikâyetleri üzerine beylerbeyilerin azledildiği, cezalandırıldığı, mallarının müsadere edildiği olurdu (Selânikî, II, 678). Ancak beylerbeyi statü ve hiyerarşi bakımından kadı, müftü ve diğer ilmiye ricâlinin üstünde idi.

Beylerbeyilerin bulundukları bölgenin en büyük askerî âmiri ve kumandanı durumunda olmaları onların yetki ve sorumluluklarını hayli arttırmıştır. Hemen her dönemde kısa aralıklarla çok cepheleli savaşların yapılması, beylerbeyileri meslek hayatlarının yaklaşık üçte ikisini cephelerde fiilen muharebe etmek veya bunun hazırlığı içerisinde geçirmek zorunda bırakmıştır. Beylerbeyilere seferler ve sefer hazırlıkları ile ilgili fermanlar gönderilir, sancak beyleri, sipahiler kendi kapı halkıyla yoğun bir hazırlığın içinde girerlerdi. Seferle iştirakte Rumeli, Anadolu ve Arap diyarı ayrımı olmazdı. Bölgelerinde vekil-i saltanat olan beylerbeyiler sefere çıkacakları zaman ulemâ, seyyidler, eşraf ve halkın katıldığı büyük bir törenle uğurlanırlardı (Selânikî, I, 8-9). Seferin her safhasında fiilen görevler üstlenir, serdâr-ı ekremle sık sık meşveretler yapıp toplanan divanlara katılarak strateji tesbitine yardımcı olurlardı. Beylerbeyilerin serdar olarak tayin edildiği de olurdu. Lutfî Paşa, "Evelâ sefer lâzım gelen yerlerde vüzerâdan yahut beylerbeyilerden birini serdar etmek gerek. Bazı yerde sancak beyi dahi serdar olagelmıştır" demektedir (Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, s. 82). Ancak bu daha ziyade mevzîi savaşlarda, sınır boylarında veya uzayan savaşların bekleme dönemlerinde olmaktadır. Seferlerde beylerbeyilerin karargâh ve cephedeki faaliyetleri hakkında Osmanlı vekâyi-nâmelerinde oldukça ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür. Meselâ Zilkade 996'da (Ekim 1588) Gence seferinde Anadolu, Halep, Maraş, Trablusşam, Karaman, Diyarbakır ve Sivas beylerbeyileri Gence Kalesi'nde kendilerine düşen işleri yapmışlar, serdar da onlarla sık sık iştişarelerde bulunmuştu (Selânikî, I, 207).

Zafer kazanıldığında savaşta başarı gösteren beylerbeyiler taltif edilir, merkezden hil'at, murassa kılıç ve para hediyeleri gönderilirdi. Nâdir Şah'ın Musul'a yaptığı akınlara karşı eyaleti cesaretle koruyan ve akınları geri püskürten Celîlîzâde Hüseyin Paşa'ya İstanbul'dan

değerli hediyeler gönderilmişti. Lutfî Paşa zafer kazanılınca bayram gibi el öpüldüğünü, vüzerâ, kazaskerler, defterdar, beylerbeyi ve sancak beylerinin de kaptan giymelerinin âdet olduğunu belirtmektedir (Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, s. 86). Diğer taraftan beylerbeyiler ve sancak beyleri gerek sefere hazırılık gerekse savaşın seyri sırasındaki ihmâl, hata ve beceriksizliklerinin cezasını çok ağır şekilde öderler, bazan hayatlarından dahi olurlardı. Merkezin normal zamanlardaki yumuşak ve çok defa müsamahakâr tutumuna karşılık seferler sırasındaki tavrı çok sert olurdu. İdam cezası için fetva alınabileceği gibi herhangi bir yargılamaya ve fetvaya başvurulmadan sultanın fermanıyla bu ceza verilebilirdi. Ehl-i örf ve kapıkulu zümresine dahil olan beylerbeyilerin ölümünden sonra geride bıraktıkları serveti devlet belli ölçüler içerisinde müsadere edebilirdi. Mühimmat nevinden malına bilhassa el konulurdu. Nitekim halka zulmü sabit olan Diyarbakır Beylerbeyi İbrâhim Paşa ayağına bukağı, ellerine zincir vurularak İstanbul'da Yenihisar'a hapsedilmiş, mallarına el konulmuş, savaşta lâzım olan çok sayıdaki deve, katır, beygir ve çadırlarının yenicîri ağasınca sefere götürülmesi emredilmişti (Selânikî, I, 362). Beylerbeyiler ve sancak beyleri sefere gittiklerinde yerlerine **mütesellim*** bırakılırlardı. Beylerbeyi tarafından seçilen ve onun buyrulduzu ile tayin edilen mütesellimleri merkezî idare onaylardı.

Rumeli Beylerbeyi. İlk beylerbeyilik olan Rumeli beylerbeyiliği, diğer beylerbeyilikler arasında en önde gelen mevkîi işgal ederdi. Osmanlılar'da "dârülcihâd" kabul edilen Rumeli'ye her konuda öncelik tanınmış, Rumeli kazaskeri, defterdarı ve beylerbeyi protokolde üstün tutulmuştur. Rumeli beylerbeyinin herhangi bir iş için İstanbul'da bulunması durumunda Dîvân-ı Hümâyûn toplantılarına katılması 942'den (1536) itibaren kabul edilmiştir (Feridun Bey, I, 595). Böylece Rumeli beylerbeyi zaman zaman da olsa divan üyesi sayılmıştır. Vezîriâzamların sadârete ilâveten Rumeli beylerbeyiliğini de üstlendikleri olurdu. Nitekim Fâtih Sultan Mehmed döneminde Vezîriâzam Mahmud Paşa, Kanûnî Sultan Süleyman devrinde Vezîriâzam İbrâhim Paşa aynı zamanda Rumeli beylerbeyi idiler. Rumeli beylerbeyiliği ile ilgili kanun-nâmelerde çeşitli hükümler bulunmaktadır. *Fâtih Kânunnâmesi*'nde (s. 36)

başdefterdarın "kadr"inin Rumeli beylerbeyiliği ile eşit olduğu belirtilmiş, *Tevkîi Abdurrahman Paşa Kânunnâmesi*'nde ise (MTM, III, 527-528) Rumeli beylerbeyinin Dîvân-ı Hümâyûn'a gelince Kubbealtı'nda iskemlede oturması gerektiği, ancak hil'at giyme ve el öpme için arza girmekte diğer beylerbeyilerden farkı olmadığı, kendisine ahkâm yazılınca "paşa" lafzı ve "dâmet meâlîhi" duasının yazılacağı, bütün diğer beylerbeyilerden ve hatta kazaskerlerden protokolde önde geldiği kaydedilmiştir.

Diğer taraftan Mısır, Budin, Şam, Bağdat gibi önemli eyaletlerin beylerbeyileri de vezâret pâyesiyile tayin edilir ve kendilerine icraat ve teşrifatta bazı imtiyazlar tanınırdı. Meselâ Budin beylerbeyinin timar vermek, sınır muharebelerinde askere kumanda etmek, sınır ihtilâflarında Alman imparatorları ile doğrudan müzakerelerde bulunmak konularında geniş yetkisinin olduğu, koçulu kayığı binmek, yanında solak ve peyk yürütmek gibi teşrifat imtiyazları bulunduğu bilinmektedir (İA, II, 757-758). Aynı şekilde Mısır beylerbeyinin bazı yetkilerle donatıldığı, Haremeyn, Kuzey Afrika, Habeş eyaleti ve Kızıldeniz'le ilgili konularda önemli rol oynadığı da kaydedilmektedir (Seyyid Muhammed, s. 102-130). Bunların dışında Şam, Bağdat, Basra, Erzurum, Van beylerbeyilerinin de bazı özellikleri ve yetkileri olduğu bilinmektedir.

Eyalet (Beylerbeyi) Divanı. Eyaletin idaresinde en önemli kuruldur. Doğrudan doğruya beylerbeyine bağlı olan ve onun başkanlığında toplanan bu kurulun ne zaman teşekkül ettiği bilinmemekte, ancak zamanla geliştiği anlaşılmaktadır. Divan, eyaletin merkez sancağı olan ve beylerbeyi tarafından idare edilen paşa sancağının merkezindeki beylerbeyinin konağında toplanırdı. Dîvân-ı Hümâyûn ülke idaresinde en yetkili kurul olduğu gibi bu divan da eyalet idaresinin beyni ve yapı itibarıyla Dîvân-ı Hümâyûn'un küçük bir modeli idi. Divanda beylerbeyinin başkanlığında hazine (mal) defterdarı, timar işlerine bakan timar defterdarı, şer'î-hukukî işlere bakan eyalet kadısı (eyalet kadısının divanın üyesi olmadığı da ileri sürülmüştür), divan efendisi, tezkireci, çavuşlar, rûznâmecî ve kâtipler bulunurdu. Rumeli ve Arap bölgele- rindeki eyaletlerde Türkçe bilmeyen halkın istek ve şikâyetlerini tercüme eden tercümanlar da divana katılırlardı. Sekreterliği ise divan efendisi başkanlığında kâtipler yürütürdü.

Cezayir Beylerbeyi Ramazan Paşa'yı tasvir eden bir min-yatür (Sultan III. Murad Şehinşahnâmesi, İÜ Ktp., FY, nr. 1404, vr. 30^b)

Eyalet divanı halkın dilek ve şikâyetlerine açıktı. Dolayısıyla halkın verdiği arzuhal ve mahzarlar veya şifahî müracaatları bu divanın gündeminin önemli bir kısmını teşkil ederd (TSM, E. 1891/120). En başta gelen şikâyet konularını timarlarla ilgili meseleler oluştururdu. Divanın kararlarından memnun olmayanlar davalarını Dîvân-ı Hümâyûn'a iletebilirlerdi. Temel meseleler eyalet divanında görüşüldükten sonra ikinci derecede konulardan şer'î olanlar kadî divanına, malî olanlar ise defterdar divanına havale edilirdi. Eyalet divanında görüşülen konular ve varılan kararlar deftere kaydedilir, ayrıca pek çok konuda Dîvân-ı Hümâyûn'un onayı alınırdı. Eyalet divanında tutulan yüzlerce defterin ve alınan kararların bugün nerelerde olduğu araştırmacıların merak ettiği bir husustur. Ayrıca eyalet divanında rûznâme, muhasebe defteri gibi çeşitli defterlerin bulunduğu da bilinmektedir (BA, MD, nr. 62, s. 27/69). Merkezden gelen emirler de (evâmir-i âliye) düzenli olarak defterlere kaydedilirdi.

Beylerbeyiler merkezle olan haberleşmelerinde ulaklar ve çavuşlar kullanırlardı. Genellikle bu görevliler İstanbul'da bekleyerek sonucu aldıktan sonra tekrar eyaletlerine dönerlerdi. Daha sonra-

ları eyaletlerin merkezdeki işlerini kapı kethüdâsı takip etmiştir.

Gelir ve Giderleri. Beylerbeyilerin gelir ve giderlerini, ikisi arasında önemli fark bulunduğu için görev ve mâzûliyet dönemleri olarak iki safhada incelemek gerekir. Görevde bulundukları sıradaki gelirlerinin başında timar hâsılatı gelmektedir. *Fâtih Kânunnâmesi*'nde beylerbeyi has*larının en az "sekiz kere yüz bin" (800.000), en fazla "on kere yüz bin" (1.000.000) ve "on iki kere yüz bin" (1.200.000) olabileceğine işaret edilmiştir. Beylerbeyilerin has olarak tahsis edilen bu miktarın dışında pek çok kaynaktan gelirleri vardı. Buna karşılık kendi şahsî harcamaları, kapı halkı masrafları, çeşitli kimselere verdikleri hediye ve câizeler çok büyük rakamlara ulaşıyordu. XVI-XVII. yüzyıllarda beylerbeyilerin gelir ve giderlerini ihtiva eden muhasebe defterlerinde ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Vezir Ömer Paşa'ya ait bir yıllık (1670-1671) muhasebe defterine göre (nşr. Metin Kunt, İstanbul 1978) beylerbeyilerin, kanunnâmeler ve devlet teşkilâtına dair eserlerde verilen miktarların kat kat üstünde gelir ve giderleri vardı. Ömer Paşa'nın gelirleri esedî* kuruş olarak cerîme, pîşkeş, öşür, dava parasından 28.354,5; timar, zeâmet, kul gedikleri, kul kethüdâlığı, aşiret beyliğinden 8052,5; subaşı aylıkları, voyvoda, sancak, menzil, cizye, avârız-bedel-i nü-zül vb. kalemlerinden 36.885,5; haslardan 11.114; gümrükten 1765,5; pazar, pirinç, arpa, zahire vb.den 6881; esnaf-tan, şehir zimmîlerinden 13.849,5; eşya ve davar satışından 7539; alacak tahsilinden 5400; diğer gelirlerden 3758,5 olmak üzere toplam 123.600'e ulaşmıştı.

Buna karşılık giderlerinin ise merkezdeki borcu ve çeşitli kişilere ödemeleri 46.350, kapı kethüdâsına 11.054, şahsî masraflarına 4000,5, vekilharca 21.560,5, kapı giderlerine 13.385,75, kapı halkına masraf 2316, ulûfeler 16.362,5, ödenen borçlar 6918, hediye, hil'at, sadaka, in'am olarak bahşışlar 4498, diğer giderler 2293 olmak üzere toplam 128.738,25 esedî kuruş olduğu, böylece Ömer Paşa'nın bütçesinin 5000 esedî kuruş civarında açık verdiği görülmektedir (Kunt, *Bir Osmanlı Valisinin Yıllık Gelir-Gideri*, s. 10-17). Özellikle XVII. yüzyıldan itibaren başta fiyat artışları olmak üzere çeşitli sebeplerle artan masraflarını salgın salma, devre çıkma, imdâd-ı seferiye gibi yollarla kısmen de olsa halktan karşılamak istemişler, bu ise halkın kitleler halinde şikâyetlerine sebep olmuştur. Devlet bid'at ve zulûm addettiği bu

davranışları şiddetle yasaklamış, çıkar-dığı adâletnâme*ler ve geniş yetkilerle merkezden gönderdiği müfettişlerle bunları önlemek istemiştir. Bu konuda yapılan teftişler, azledilen ve cezalandırılan beylerbeyiler hakkında Osmanlı ve-kâyi'nâmelerinde pek çok örnek bulunmaktadır (Râşid, IV, 236, 247).

Beylerbeyilerin mâzûliyet dönemlerindeki gelirleri ve ona nisbetle giderleri son derece sınırlı idi. Bu dönemde ya belirli bir miktar yevmiye veya arpalık tahsis edilirdi. *Fâtih Kânunnâmesi*'nde beylerbeyilerin 100.000 akçe ile emekli olacıkları (s. 47), *Âsâfnâme*'de ise (bk. Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, s. 21) günde 150 akçe emekli ücreti verileceği veya zeâmet ile olursa yıllık 80.000 akçe tahsis edileceği belirtilmektedir. Bu miktarlar, belirli bir hayat standardına sahip olup bakmak zorunda oldukları adamları ve kapı halkı bulunan mâzûl beylerbeyilere yetmemiş, bu sebeple halktan ve çevresindekilere daha sonra görev ve dönünce ödemek üzere borç alma yollarını aramışlardır (Râşid, V, 277-278).

Teşrifattaki Yeri. Osmanlı devlet teşkilâtında önemli bir yeri olan beylerbeyilerin el-kâb*ı, kıyafeti ve protokoldeki yeri ayrı özellikler taşımaktadır. Vezâret pâyesi olmayan beylerbeyilerin el-kâbı *Fâtih Kânunnâmesi*'nde (s. 49) "emîr-ü'l-ümerâi'l-kirâm kebîr-ü'l-küberâi'l-fihâm zül'l-kadri ve'l-ihtirâm sâhibü'l-izzî ve'l-ihtişâm el-muhtas bi-mezidi inâyeti'l-melikî'l-a'lâ" şeklinde olup eğer vezâret pâyesi varsa "düstûr-ı mükerrrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-âlem müdebber-i umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkîb mütemmim-i mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâib mümehhid-i bünyânî'd-devle ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkânî's-sâade-ti ve'l-iclâl el-mahfûf bi-sunûfî avâtûfî'l-melikî'l-a'lâ" şeklindedir. Ayrıca Mısır beylerbeyine Arapça el-kâb ile ferman yazıldığı da bilinmektedir (Seyyid Muhammed, s. 102-103).

Beylerbeyilerin teşrifatı ile ilgili *Tevkîl Abdurrahman Paşa Kânunnâmesi*'nde çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Hangi eyalet önce fethedildiyse onun beylerbeyi teşrifatta, el öpme ve hil'at giyme-de önde gelirdi. Ancak vezâreti olan beylerbeyi öne geçirdi. Seferlerde ise beylerbeyiler selâma durduklarında yine eyaletin eskiliği esas alınırdı. Dîvân-ı Hümâyûn'a gelmeleri gerektiğinde vezirler gibi başlarına mücevveze, üstlerine kumaş üst, lokmal kumaş ve iç kaftanı giyerler, süslü ve donatılmış ata binerlerdi. Arza vezirlerin ardından girerler ve yer

öperlerdi. Vezâreti olan beylerbeyi diğer vezirlerle birlikte hareket ederdi. Merkezden kendilerine ahkâm yazılırken vezirlerden başka onların üzerine kimse yazılmazdı. Diğer seyfiye ve ilmiye mensupları kendisinden sonra gelirdi. Bulundukları yerlerde saltanat vekili olarak teklakki edilirdi (MTM, III, 527-528).

BİBLİYOGRAFYA:

BA, MD, nr. 52, s. 144/363; nr. 62, s. 27/69; BA, MAD, nr. 6786; BA, KK, nr. 262; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 12.778, 13.590; TSMA, nr. E 1891/120, E 5223/23; *Salnâme* (1329), s. 35-36; "Fâtih Kanunnâmesi", (nşr. Abdülkadir Özcan), TD, sy. 33 (1982); "Tevkîî Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi", MTM, III (1331), s. 527-528; "Lütfî Paşa Âsafnâmesi" (nşr. M. Kütükoğlu), Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul 1991, s. 21, 82, 86; Feridun Bey, *Münşeat*, I, 269, 595; Âli, *Nushatü's-selâtin* (nşr. A. Tietze, *Muṣṭafâ 'Âlî's Counsel for Sultans of 1581*), Wien 1982, II, 161-162, 169-174; Selânikî, *Tarih* (İpşirli), I-II, tür.yer.; Ayn Ali, *Kavânin-i Âl-i Osmân*, s. 63, 66, 70-75, 103-104; *Kitâb-ı Müstetâb* (nşr. Yaşar Yücel), Ankara 1988, s. 3-12, 36; *Hırzû'l-mülûk* (nşr. Yaşar Yücel), Ankara 1988, s. 175-179, 185, 187; Hezârfen, *Telhisü'l-beyân ft kavânini Âli Osmân*, Bibliothèque Nationale, Ancien Fond, nr. 40; *Kanunnâme*, Bibliothèque Nationale, Fond Turc., nr. 41; Râşid, *Tarih*, IV, 236, 247, 252; V, 277-278; "Kanunnâme-i Sultânî li-Aziz Efendi" (nşr. Rhoads Murphy), TUBA, VIII (1985), tür.yer.; d'Ohsson, *Tableau général*, VII, 278; Şânizade, *Tarih*, I, 267; III, 149-150; IV, 169-171; Mustafa Nûri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât*, İstanbul 1327, II, 91-92; Lutfi, *Tarih*, V, 107; IX, 54, 126; *Sicill-i Osmanî*, I-III, tür.yer.; IV, 835-839; Uzunçarşılı, *Medhal*, bk. İndeks; a.mlf., *Merkez-Bahriye*, bk. İndeks; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, I, 502-503; II, 581-582; III, 149-150; Barkan, *Kanunlar*, tür.yer.; a.mlf., "Tımar", İA, XII/1, s. 310-312; H. Gibb — H. Bowen, *Islamic Society and the West*, London 1950, I/1, s. 137-155; Halil İnalcık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara 1954, Giriş, s. XX-XXI; a.mlf., *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, London 1973, s. 82, 104-118; a.mlf., "Eyalet", *EI²* (İng.), II, 721-724; Uluçay, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Saruhan*, s. 112-115; Ahmet Mumcu, *Divân-ı Hümayun*, Ankara 1976, s. 50-52, 151-155; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara 1977, bk. İndeks; I. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet (1550-1650)*, İstanbul 1978, tür.yer.; a.mlf., *Bir Osmanlı Valisinin Yıllık Gelir-Gideri Diyarbekir (1670-1671)*, İstanbul 1981, s. 10-17; Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, İstanbul 1979, s. 63; M. Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, İstanbul 1981, s. 46-54; Seyyid Muhammed, *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, İstanbul 1991, s. 101-132; Rhoads Murphy, "The Veliyyuddin Telhis: Notes on the Sources and Interrelations Between Koçi Bey and Contemporary Writers of Advice to Kings", *TTK Belleten*, XLIII/171 (1979), s. 556-571; C. Baysun, "Budın", İA, II, 757-758; Pakalın, I, 216-221; V. L. Ménage, "Beglerbegi", *EI²* (İng.), I, 1159-1160.

MEHMET İPŞİRLİ

BEYLERBEYİ CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Edirne'de

XV. yüzyılın ilk yarısında
yapılan cami ve etrafındaki külliye.

Esasında cami, türbe, hamam ve medreseden meydana gelmiş küçük bir külliye olup şehrin merkezinden Sarayı'ne uzanan caddenin sağında bir yamaç üzerinde inşa edilmiştir. Kurucusunun türbesi de caddenin solundaki mezarlığın içinde, caminin karşısındadır.

Caminin bir kitâbesi yoksa da vakıf kayıtlarından kurucusunun II. Murad devri ümerâsından, önce Tırhala (Trikkala) beyi, sonra Rumeli beylerbeyi olan Mîrimîran Sinan Bey yani Sinâneddin Yûsuf Paşa olduğu öğrenilmektedir. Edirneli Abdurrahman Hibri Çelebi'nin *Enîsü'l-mûsâmîrîn*'inde caminin 832'de (1428-29) Yûsuf Paşa tarafından yaptırıldığının belirtilmesine rağmen Bâdi Ahmed Efendi'nin, kurucusunun adını Şarabdar Abdullah Bey olarak göstermesi yanlıştır. Ayrıca Rifat Osman Bey, Osman Nuri Pezemeci gibi bazı yazarların caminin esas kurucusunun Abdullah Bey, sonra tamir ettirenin Sinâneddin Yûsuf Bey (Paşa) olabileceğini ileri sürmeleri de esassızdır. M. Tayyib Gökbilgin'in "Mahalle-i Mescid ve İmâret-i Mîrimîran Sinan Bey" başlığı ile bu hayratın 833 (1429-30) tarihli vakıf kaydını ve evkafını tesbit etmesiyle kurucusu hakkında hiçbir şüphe kalmamıştır.

XVII. yüzyılda Edirne hakkında etrafılı bilgi veren Evliya Çelebi, Beylerbeyi Camii'nin ferah ve güzel olduğunu bildirmediği dışında bir açıklama yapmaz. Edirne'nin geçirdiği felâketler, bilhassa Balkan Harbi ve işgaller bu değerli külliye-

nin harap bir hale girmesine yol açmıştır. 1950'li yıllarda Beylerbeyi Camii'nin büyük bir kısmı özellikle mihrap tarafı çökmüş, son cemaat yeri tamamen yok olmuş, minaresinin ise şerefe ile daha yukarı parçası yıkılmış halde idi. Türbenin kubbesi çökmüş, duvarları çatlamış, hamam son derecede harap bir halde bulunuyordu. Medrese ise daha önceden ortadan kalkmıştı. Edirne'nin eski Türk eserleri hakkında hazırlanan raporlarda caminin beşinci derecede değerli bir yapı olduğunun belirtilmesine rağmen uzun yıllar bir girişimde bulunulmamıştır. 1960'lı yıllarda Vakıflar İdaresi'nce caminin ihyasına girilerek yıkık kısımlar yeniden yapıldığı gibi son cemaat yeri tekrar inşa edilmiş, minare tamamlanmış ve mâbed yeniden ibadete açılmıştır.

Beylerbeyi Camii plan bakımından Osmanlı devri Türk sanatında zâviyeli camiler olarak adlandırılan tiptedir. İki yanında kubbeli birer tabhâne mekânı bulunmaktadır. Taş ve tuğladan karma tekniğe yapılan caminin önündeki son cemaat yeri eski temeller üzerine tamamen yeniden yapılmıştır. Mermer söveli giriş sivri kemerli bir taçkapı halindedir. Esas mekân iki bölümden meydana gelmektedir. Bunlardan ilki yüksek bir kubbe ile örtülü olup bu bölümün kapalı bir avlu şeklinde tasavvur edildiğinin işareti olarak ortasında bir aydınlık feneri yer almıştır. Herhalde aslında bu tip camilerde usulden olduğu gibi bu mekânının merkezinde bir şadırvan bulunuyordu. Büyük bir kemerle ayrılan ve aslında döşemesi öncekinden biraz daha yüksekte olması gereken diğer bölüm esas namaz mekânı olup yine bir kemerle ikiye bölünmüştür. Birinci bö-

Edirne Beylerbeyi Camii ve restorasyonundan önceki halî

